

Skulptura Antuna Augustinčića u funkciji kulturne diplomacije*

DAVORIN VUJČIĆ

Muzeji Hrvatskog zagorja – Galerija Antuna Augustinčića

Izvorni znanstveni rad

Rad obrađuje fenomen korištenja skulpture kao sredstva kulturne diplomacije na primjeru djela majstora kipara, profesora i akademika Antuna Augustinčića (Klanjec, 1900. – Zagreb, 1979.). Njegove skulpture i spomenička plastika od 1930-ih godina do danas imali su, osim estetske, snažnu diplomatsku dimenziju te su – kroz mijene svih državnih uređenja na ovom području – pridonosile uspostavljanju i unapređenju međunarodnih odnosa. Bilo da je riječ o državnim narudžbama spomenika ili protokolarnim poklonima komorne plastike, Augustinčićev kiparski opus paradigmatički je primjer interferencije likovnosti i društveno-političkih odnosa.

KLJUČNE RIJEČI: kulturna diplomacija, Antun Augustinčić, skulptura

UVOD

Povijest međunarodnih odnosa bogata je primjerima prožimanja kulture i diplomacije, osobito u segmentu političkog utjecaja koji su države željele i/li uspjevale ostvariti putem kulturnog proizvoda. S. Berković¹ precizira kako je »kulturna promidžba i provedba kulturne politike pojedine države u inozemstvu važna sastavnica u djelovanju suvremene službe vanjskih poslova, koja olakšava uspostavu i razvitak diplomatskih kontakata, pridonosi jačanju ugleda i pozicije države, a time stvara pret-

* Ovaj rad temelji se na izlaganju pod istim naslovom, koje je autor predstavio na međunarodnoj konferenciji *Modernist Sculpture and Culture: Historiographical Approaches and Critical Analyses*, održanoj u Splitu, 26. i 27. listopada 2017. Konferenciju je organizirao Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu u sklopu trogodišnjeg projekta pod nazivom *CROSCULPTURE: Pojavnosti moderne skulpture u Hrvatskoj / Skulptura na razmeđu društveno – političkog pragmatizma, ekonomskih mogućnosti i estetske kontemplacije*, koji u potpunosti financira Hrvatska zaklada za znanost (broj: IP-2016-06-2112), a u kojemu je autor član projektne tima.

¹ Berković, Svetlan. *Diplomacija i diplomatska profesija*. Dubrovnik, 2006., 187.

postavke za unapređenje međunarodnih odnosa.« I Z. Pičuljan smatra da je »promicanje vlastite kulture postalo za mnoge zemlje sastavnim dijelom vanjske politike.«² Instrumentalizacija kulturnog proizvoda u političkoj je sferi neosporna činjenica, s gradacijama koji ovise o tome je li riječ o međunarodnim kulturnim odnosima, kulturnoj diplomaciji kao dijelu javne diplomacije ili političkoj propagandi.

Definirajući spomenute sintagme, M. Gotal navodi da »...međunarodni kulturni odnosi podrazumijevaju sve oblike kontakata čiji su sudionici zainteresirani za kulturu, a ne nužno za kontekst međunarodnih političkih odnosa u kojima se oni odvijaju. Temelje se na angažmanu onih koji kulturu razvijaju u praksi i njihovom povezivanju u međunarodnom prostoru neovisno o politikama njihovih matičnih država.³ Iako bi to značilo najniži stupanj instrumentalizacije, istraživanje koje je 2002. godine u 31 europskoj zemlji proveo European Forum for Arts and Heritage (EFAH) sugerira da ona postoji u znatnoj mjeri: u izvještaju *Stanje kulturne suradnje u Europi*⁴ jasno je naglašeno da »...kroz kulturnu suradnju države ponajprije žele ostvariti svoje političke, a ne isključivo kulturne ciljeve.« Također se konstatira kako se »...međunarodna kulturna suradnja može sagledati kao produženi oblik diplomacije.« Kulturnu diplomaciju pak S. Nick definira kao »djelovanje diplomatskog ili konzularnog predstavništva na popularizaciji kulture zemlje pošiljateljice u zemlji primateljici, njezinu predstavljanju i širenju, povezivanju kulturnih djelatnika i institucija dvije zemlje, zajedničkom nastupu u svijetu i sl.«⁵ Dok provoditelji međunarodnih kulturnih odnosa i kulturne diplomacije vode dijalog s ciljanom publikom i ne predstavljaju isključivo svoje stavove, politička propaganda je oblik utjecaja na javno mnijenje s namjerom da nekritički prihvati točno određen stav koji joj se jednosmjerno odašilje.⁶ Što su državne vlasti izravnije uključene u provođenje kulturne diplomacije, to je ona bliža propagandi, a što joj daju više autonomije, to je bliža međunarodnim kulturnim odnosima.⁷

U diskursu prožimanja kulture i diplomacije država koje su se mijenjale na ovim prostorima tijekom 20. stoljeća indikativan je primjer

2 Pičuljan, Zoran. Diplomacija kao državna služba. Društveno veleučilište. Zagreb, 2007.

3 Mihovil Gotal: Kulturna diplomacija Republike Hrvatske. 2015.

4 European Forum for Arts and Heritage (EFAH). Report on State of Cultural cooperation in Europe (http://cultureactioneurope.org/document/efah-cae-i-report-on-the-state-of-cultural-cooperation-in-europe-2003/interarts-efah_study_cultural_coop_europe_summary_2003/) 9.

5 Nick, Stanko. Diplomatski leksikon // Zagreb, 1999., 112.

6 Melissen, Jan. The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice. // The new public diplomacy: soft power in international relations / (ur.) J. Melissen. New York, 2005. 3–27.

7 M. Gotal (2015), 147

kipara Antuna Augustinčića u čijem opusu postoje radovi korišteni u sve tri razine interferencije, bilo da je riječ o spomenicima ili o komornoj plastici u vidu državnčkih poklona. Kipar, profesor i akademik Antun Augustinčić (Klanjec, 1900. – Zagreb, 1979.) svoj je veliki kiparski opus izveo od 1920-ih do 1970-ih godina, aktivno stvarajući u svim državama koje su se mijenjale na ovim prostorima. Razradom ili izvedbom spomeničke plastike bavio se za vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Kraljevine Jugoslavije, Nezavisne Države Hrvatske te osobito za poslijeratne jugoslavenske federacije. Tijekom tih turbulentnih vremena, njegov kiparski talent, znanje, vještina i ugled bili su korišteni kao element državne promocije; ponekad u kontekstu međunarodnih kulturnih odnosa, ponekad kao element kulturne diplomacije, a koji put u cilju političke propagande.

SPOMENIK ŠLESKOM USTANKU I MARŠALU PILSUDSKOM, KATOWICE, 1937.–1939.

Slučaj spomenika poljskom maršalu Pilsudskom primjer je kako kiparsko djelo može postati predmetom prijepora u međunarodnim odnosima. Augustinčić je, zajedno s arhitektom Dragom Galićem, 1937. godine pobijedio na međunarodnom natječaju za *Spomenik Šleskom ustanku i maršalu Pilsudskom* za Katowice. Usprkos početnim hvalospjevima, Poljaci se nisu mogli pomiriti s činjenicom da spomenik njihovom nacionalnom heroju radi stranac, pa su pokušali opstruirati izvedbu i naručiti je od drugoplasiranih Poljaka. »*11 000 zlota poklanjamo inozemstvu, a naši umjetnici trpe bijedu*«, pisalo je u poljskom časopisu *Ilustrowany Kurjer Codzienny*.⁸ To je dovelo do jednoglasnog žestokog prosvjeda naših medija (sl. 1). Pisalo se kako je opstrukcija »...zaprepastila sve čestite ljude ... koji rade oko slavenske uzajamnosti, koji u Poljacima gledaju braću i koji od njih očekuju bratski postupak... Taj postupak... može biti opasan presedan za opće međunarodne umjetničke odnose... Dok razumijemo provedbu autarkije na polju gospodarskih međunarodnih odnosa, tomu nije mjesto u kulturno-umjetničkom slučaju... To će pojačati psihozu nepovjerenja među narodima i stvarat će atmosferu kulturnog pesimizma.«⁹ »U ovom slučaju mi, Hrvati, stojimo nepokolebljivo uz naše umjetnike, i njima bačena rukavica bačena je i nama, t. j. čitavom

8 M. K. Afera sa spomenikom Pilsudskome. // *Novosti / Zagreb*, br. 68., 9.3.1937., 11.

9 Ibid.

Kipar Augustinčić i njegov kip u Poljskoj

— Tebi, umjetniče, vijenac slave, a nama zloti.

1. Karikatura objavljena u časopisu Koprive, Zagreb, br. 14., 2.4.1937., str. 166.

Caricature published in Koprive magazine, Zagreb, issue no. 14, 2 April 1937, p 166

narodu!«¹⁰ Istaknuti hrvatski umjetnici također su izražavali ogorčenje i solidarnost. Ugledni kompozitor i dirigent Lovro Matačić sublimirao je javno mnijenje: »Ako se ovakva akcija u Poljskoj bude i dalje razvijala protiv naših umjetnika i ako se ovdje našim umjetnicima učini nepravda, onda ćemo svi mi umjetnici, bez razlike, biti solidarni s uvrijeđenima. U slučaju da se ova afera ne okonča kako umjetnički uzus zahtijeva i ne završi u korist naših kipara, onda – što se tiče daljnjih umjetničko-kulturnih veza – mi ćemo zauzeti stav koji će odgovarati koraku Odbora za spomenik maršalu Pilsudskom, našem ponosu i umjetničkoj časti.«¹¹ Afera je iz kulturne sfere prerasla u političku, pa se i jezik izvještavanja transformirao u naglašeno diplomatski: »Stvar je zainteresirala i naše i poljske mjerodavne faktore i bilo bi vrlo poželjno da se nađe jedno rješenje koje bi zadovoljilo obje strane, kako se ... ne bi kvarili kulturni odnosi koji se između nas i nove Poljske razviše i sve se više razvijaju... U tretiranju ovakvih pitanja moraju obje strane pokazati mnogo takta... s

10 N. N. Da li su Poljaci kulturni Europejci? // Hrvatska Danica / Zagreb, 1937., br. 10-12, 5.

11 Domazetović, Kosta. Pitanje prve nagrade. // Vreme / Beograd, br. 5444, 12.3.1937., 7.

2. Cizeliranje konjaničke figure maršala Pilsudskog, Zagreb, 1939. (Fototeka GAA)
Chasing of the equestrian figure of Marshal Pilsudski, Zagreb, 1939 (GAA Photo Collection)

obzirom na vrlo osjetljive odnose među slavenskim narodima.«¹² Spomenuti »mjerodavni faktori« očito su shvatili da je afera izmakla kontroli, pa su je brzo vratili u umjetničko »korito«, a Augustinčić je napokon započeo rad na spomeniku. Poljaci su ga pomno pratili: do svibnja 1939. u Zagreb je tri puta dolazilo poljsko izaslanstvo predvođeno senatorom Kornkom i svaki put odobravalo majstorov rad. Zbog izbijanja Drugog svjetskog rata dovršen je samo konjanički spomenik maršala Pilsudskog (sl. 2) koji je isprva ostao u Zagrebu, a onda pohranjen u Klanjcu do 1990. godine kada su Poljaci zatražili isporuku te davno plaćene figu-

12 N. N. Slučaj gg. Augustinčića i Galića s natječajem za spomenik Pilsudskoga. // *Novosti / Zagreb*, 24.3.1937.

3. *Spomenik maršalu Piłsudskom*, Katowice, 2017. (foto: Radivoje Jovičić, Arhiva GAA)
 Memorial to Marshal Piłsudski, Katowice, 2017 (photo: Radivoje Jovičić, GAA Archives)

re. Usprkos nastojanjima tadašnjeg rukovodstva Galerije da se načini brončani odljev koji će ostati u Klanjcu, u tome se nije uspjelo: tadašnja diplomatska žurba rezultirala je prenošenjem spomenika u Katowice, gdje stoji i danas (sl. 3).

RUDAR, ŽENEVA, 1939.

Direktan angažman vladinih dužnosnika oko promoviranja države putem umjetničkih djela očituje se na primjeru Augustinčićeve figure *Rudar* u Ženevi. Tijekom izgradnje *Spomenika palim Nišlijama* 1930-ih godina, Augustinčić je upoznao gradonačelnika Niša Dragišu Cvetkovića. Kao kasniji ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Kraljevine Jugoslavije u vladi Milana Stojadinovića, Dragiša Cvetković je bio aktivan u Međunarodnom uredu rada u Ženevi sudjelujući u važnim konferencijama 1937. i 1938. godine, gdje je upozoravao na potrebu donošenja zakona kojim bi se poboljšao socijalni položaj radnika i njihovih obitelji.¹³ On je od Augustinčića naručio skulpturu za sjedište te organizacije, želeći da

¹³ *Dragiša Cvetković – njim samim*. Članci, Govori, Intervjui, Polemike, Memoari. Priredio Vidosav Petrović, Niš, 2006.

4. Skulptura *Rudar*, snimljena u krugu ljevaonice, Zagreb, 1939. (Fototeka GAA)
The Miner, photographed in the foundry, Zagreb, 1939 (GAA Photo Collection)

»... po uzoru na ostale države – i naša bude zastupana u palači Međunarodnog ureda rada jednim djelom, koje će biti posvema u stilu rada koji se razvija u toj palači, pa je povjerio g. Augustinčiću ... i prepustio mu posvema slobodnu obradu zamisli.«¹⁴ Augustinčić je, iskoristivši jednu raniju razradu skulpture kao predložak, izveo 2,20 metara visoku figuru zagorskog rudara u snažnom zamahu pijukom, rad koji izvrsno ocrtava Augustinčićev socijalni angažman i koji se tematski savršeno uklopio u djelovanje te organizacije. »Ministar g. Cvetković zaista nije mogao bolje učiniti no što je učinio da izvedbu djela povjeri g. Augustinčiću, pa je tako i došlo do ovog zaista velikog i lijepog djela.« Skulptura *Rudar* je u veljači 1939. bila odlivena u broncu u zagrebačkoj ljevaonici Umjetničke akademije pod nadzorom Franje Antolića, uz cizelerski posao Blaža Klemara¹⁵ (sl. 4). Sredinom 1939., u vrijeme dok je D. Cvetković obnašao dužnost predsjednika vlade Kraljevine Jugoslavije, *Rudar* je dopremljen u Ženevu i smješten u središnju dvoranu Međunarodnog ureda rada. Tijekom 1970-ih godina gradilo se novo sjedište Međunarodnog

14 N. N. Kip zagorskog rudara za palaču Međunarodnog ureda rada u Ženevi. // Jutarnji list / Zagreb, br. 9741, 1939., 8.

15 M. K. Dovršena je skulptura »Rudar« od Antuna Augustinčića koja će biti postavljena u Ženevi. // Novosti / Zagreb, br. 50, 18.2.1939., 15.

5. *Rudar* ispred Međunarodnog ureda rada (foto: J. Maillard, ILO)

The Miner in front of the International Labour Office (photo: J. Maillard, ILO)

ureda rada (otvoreno 1974. u Grand Saconnex u ženevskom kantonu), prilikom čega je i skulptura *Rudar* dobila novo mjesto, u parku koji okružuje sjedište te organizacije (sl. 5).

POPORSJE POGLAVNIKA, ZAGREB, 1942.

U vrijeme Nezavisne Države Hrvatske Poglavnik Ante Pavelić je 1942. naručio od Augustinčića izradu svog portreta: »...Jednog me dana iznenađeno posjetio Pavelićev sekretar i pozvao da moram odmah portretirati Pavelića. Nisam imao vremena ni da skinem radne papuče. Pavelić me je lijepo primio. Nudio mi je cigarete i sam ih je pripaljivao, a zatim je naredio da ga portretiram. Upozorio sam ga da se s tim poslom ne može početi tako brzo, pošto ga sada vidim prvi put u životu i da bih trebao neko vrijeme promatrati ga, studirati...«.¹⁶ Augustinčić je izveo psihološki uvjerljiv i likovno dojmljiv portret (sl. 6) koji je bio jedan od istaknutijih radova na velikoj izložbi djela brojnih umjetnika tog vremena kojom se

¹⁶ Augustinčić, Antun. *Nazor i Kovačić odlaze u partizane. // Zagreb 1941. – 1945.: Zbornik sjećanja / Zagreb, 1984., 227.*

6. *Portret Poglavnika* u katalogu izložbe Hrvatska umjetnost, Bratislava, 1943.

Portrait of the Poglavnik in the catalogue of 'Croatian Art' exhibition, Bratislava, 1943

7. Naslovnica kataloga izložbe Hrvatska umjetnost, Berlin, 1943.

Cover page of the catalogue of 'Croatian Art' exhibition, Berlin, 1943

NDH predstavljala tijekom 1943. u Berlinu, Beču i Bratislavi¹⁷ (sl. 7). Ta je izložba bila, između ostalog, jasna politička propaganda države kojoj su dosezi umjetnika trebali za promociju njenog političkog legitimiteta.

PORTRET JOSIPA BROZA TITA, JAJCE, 1943.

Početak rujna 1943. godine Augustinčić odlazi u partizane. U Jajcu portretira Josipa Broza Tita, pa i taj portret dobiva funkciju promotora političkog legitimiteta, ovoga puta druge države (sl. 8). Augustinčić je godinama kasnije komentirao izradu tog portreta: »Portretiranje Tita trajalo je jedno pet dana. Dolazili su tamo fotografi: Skrigin, pa Englez Maklin, pa još neki drugi, i fotografirali moje portretiranje, i te su fotografije slali preko Italije u Ameriku, Englesku, Australiju... Tako su te fotografije portretiranja Tita bile reproducirane u svim savezničkim zemljama, od Rusije do Australije. Tu se prvi put vidjelo da se u šumi

8. Antun Augustinčić portretira Tita, Jajce, 1943. (foto: Hugo Fisher Ribarić, Arhiva GAA) *Antun Augustinčić making a portrait of Tito, Jajce, 1943 (photo: Hugo Fisher Ribarić, GAA Archives)*

ne vodi samo borba, nego da se tu i kulturno živi, da se tu portretira, da se tu radi na svim sektorima kulture...«¹⁸

¹⁷ Daljnja sudbina tog portreta meni je nepoznata.

¹⁸ Augustinčić, Antun. Kako je rađen grb Nove Jugoslavije. // *Borba* / Beograd, 18.10.1963.

**SPOMENIK ZAHVALNOSTI CRVENOJ ARMIJI, BATINA
SKELA, 1947.**

Polovinom studenog 1944. godine u blizini mjesta Batina na Dunavu odigrala se jedna od najkrvavijih bitaka Drugog svjetskog rata u kojoj su se jedinice Crvene armije i jugoslavenski partizani nastojali prebaciti na desnu obalu Dunava koju su branile njemačke i mađarske snage. Batinaska bitka, u kojoj je poginulo nekoliko tisuća ljudi, završila je pobjedom sovjetskih i jugoslavenskih snaga, što je Crvenoj armiji omogućilo napredovanje ka Mađarskoj, a NOVJ oslobađanje Baranje. Odmah po

9. Izgradnja *Spomenika zahvalnosti Crvenoj armiji*, Batina, 1947. (foto: Tošo Dabac, Fototeka GAA)

Preparations for the unveiling of the Monument of Gratitude to the Red Army, Batina, 1947 (photo: Tošo Dabac, GAA Photo Collection)

10. Otkrivanje *Spomenika zahvalnosti Crvenoj armiji*, Batina, 1947. (foto: Tošo Dabac, Fototeka GAA)

Unveiling of the Monument of Gratitude to the Red Army, Batina, 1947 (photo: Tošo Dabac, GAA Photo Collection)

završetku rata, u znak sjećanja na taj događaj, jugoslavenska je vlada odlučila da Augustinčiću povjeri izradu spomenika koji će simbolizirati zahvalnost jugoslavenskih naroda borcima Crvene armije. Usprkos zahtjevnim dimenzijama, spomenik je dovršen u kratkom roku: Augustinčić je s arhitektom Dragom Galićem pripreme izveo tijekom 1946., radovi su započeli 9. travnja 1947. (sl. 9), a spomenik je otkriven 9. studenog 1947., na tridesetu obljetnicu Oktobarske revolucije (sl. 10).

Spomenik zahvalnosti Crvenoj armiji izgrađen je na temeljima ratnog savezništva i nastao u vrijeme ideološke bliskosti sa SSSR-om prije rezolucije Informbiroa. Stoga, analiza njegove kiparske dionice izvan

spomeničke funkcije ne može biti cjelovita, kao ni interpretacija cijelog spomenika izvan diskursa poslijeratne političke situacije. Govori prilikom otkrivanja spomenika svjedoče o percepciji tog spomenika kao simbola čiji značaj seže mnogo dalje od kiparsko – arhitektonske uspješnosti. Anatolij Josifovič Lavrentijev, ambasador SSSR-a u Jugoslaviji kaže: »Spomenik koji danas otkrivamo u slavu i čast Sovjetske armije izraz je dubokog priznanja jugoslavenskih naroda i jugoslavenske vlade za velike zasluge za oslobođenje Jugoslavije od njemačkog fašizma«. ¹⁹ Vojni ataše, general major Georgij Stepanovič Sidorovič u ime Sovjetske armije: »Neka ovaj spomenik bude simbol iskrenog prijateljstva između Sovjetskog Saveza i Jugoslavije, koje je zapečaćeno krvlju palih Crvenoarmejsaca«. ²⁰ I danas o spomeniku skrbe i Republika Hrvatska i Ruska Federacija.

SPOMENIK *MIR*, NEW YORK, 1954.

Prilikom izgradnje sjedišta Organizacije Ujedinjenih naroda početkom 1950-ih godina u New Yorku, FNRJ je pozvana da sudjeluje u opremanju zgrada i okolnog prostora, pa je jugoslavenska vlada »...odlučila da i kroz svoj dar Organizaciji ujedinjenih naroda istakne svoje opredjeljenje za mir u svijetu« te je Antun Augustinčić »... bio pozvan da tu ideju i realizira«. ²¹ Augustinčić je prihvatio zadatak i predložio izvođenje trijumfalne konjaničke statue, gdje ženski lik umjesto mača u ruci uzdiže maslinovu granu. Prijedlog je predöčen Komisiji UN-a te je Augustinčić u Zagrebu započeo rad na spomeniku (sl. 11). Spomenik je dovršen 1954. uz pomoć suradnika Velibora Mačukatina i Josipa Kroflina, a postament je u New Yorku pripremio arhitekt Lovro Bilinić. Uz veliku medijsku pozornost, *Mir* je provezen njujorškim ulicama i dopremljen pred sjedište UN, gdje su ga 2. prosinca 1954. svečano otkrili glavni tajnik UN Dag Hammarskjöld, predsjednik IX. zasjedanja Opće skupštine Eelco Van Klefens i tadašnji šef Stalne misije SFRJ pri UN dr. Jože Brilej (sl. 12). ²² *Mir* je jedan od najmonumentalnijih spomenika u Augustinčićevom opusu, karakterističan primjer njegove konjaničke figure i najveći dar koji su Ujedinjeni narodi primili (sl. 13). Bila je to direktna narudžba države s jasnom diplomatskom namjerom afirmacije relativno mlade

19 N. N. Svečano otkrivanje spomenika Crvenoj armiji. // Borba /Beograd, 11.11.1947., 1.

20 Ibid.

21 Horvat, Krešimir. Sjećanja – 30 godina spomenika MIR u New Yorku. *Anali Galerije Antuna Augustinčića*, br. 3. Klanjec, 1983., 68.

22 Ibid., 73.

11. Augustinčić ispred glinenog modela spomenika *Mir*, Zagreb, 1954. (foto: Tošo Dabac, izvor: Ivo Lozica, Arhiva GAA)

Augustinčić in front of the clay model of Peace monument, Zagreb, 1954 (photo: Tošo Dabac, source: Ivo Lozica, GAA Archives)

države i njene vanjske politike. S vremenom, taj je konjanički kip postao amblematski kako za kipara, tako i za cijelo to razdoblje. Augustinčić je učvrstio svoju reputaciju kipara čija su se djela rado koristila za unaprjeđenje državne kulturne diplomacije, a i spomenik je doživio popularnost: grafički prikaz *Mira* od 1965. do 1993. godine krasio je avers crvene novčanice od 100 jugoslavenskih dinara (sl. 13), a postao je i sastavni dio loga filmske kuće Croatia film. Važno je napomenuti kako je spomenik *Mir* i danas vrlo aktualan: u okviru 72. zasjedanja Opće skupštine UN-a u rujnu ove godine, a povodu obilježavanja 25. obljetnice članstva Republike Hrvatske u Ujedinjenim narodima, predsjednik Vlade RH Andrej Plenković sa suradnicima otkrio je spomen-ploču o spomeniku *Mir* i o

12. S otkrivanja spomenika *Mir* u New Yorku, 1954.: šef Jugoslavenske misije pri UN dr. Jože Brilej, Predsjednik IX. zasjedanja Opće skupštine Eelco Van Kleffens i glavni tajnik UN Dag Hammarskjöld (izvor: Ivo Lozica, Arhiva GAA)

At the ceremony of the unveiling of Peace monument in New York, 1954: Dr. Jože Brilej, head of the Yugoslav mission to the UN, Eelco Van Kleffens, chairman of the Ninth General Assembly, and Dag Hammarskjöld, UN Secretary General (source: Ivo Lozica, GAA Archives)

13. Novčanica od 100 dinara (avers)

A 100 dinar note (obverse)

14. Slijeva: veleposlanik i stalni predstavnik RH pri UN, Vladimir Drobniak, potpredsjednica Vlade RH i ministrica vanjskih i europskih poslova Marija Pejčinović Burić, podtajnica za upravljanje pri UN, Jan Beagle i predsjednik Vlade RH Andrej Plenković prigodom svečane ceremonije otkrivanja spomen-ploče. Sjedište UN, New York, rujan, 2017. (izvor: Vlada RH)

Left to right: Vladimir Drobniak, Croatian Ambassador and Permanent Representative to the UN, Marija Pejčinović Burić, Croatian Deputy Prime Minister and Minister of Foreign and EU Affairs, Jan Beagle, UN Under-Secretary-General for Management, and Andrej Plenković, Croatian Prime Minister; during the ceremony of unveiling the memorial plaque. UN, New York, September 2017 (source: Government of the Republic of Croatia)

Antunu Augustinčiću (sl. 14). Nakon godina diplomatskih pregovora, skrb o spomeniku preuzela je Republika Hrvatska.

ETIOPIJA, 1955. – 1959.

Politika neutralnosti u odnosu na globalnu blokovsku podjelu početkom 1950-ih vodila je Jugoslaviju u suradnju s ostalim zemljama koje su odabrale takozvani »treći put« odnosno Pokret nesvrstanih. S obzirom da je Josip Broz Tito bio jedan od osnivača Pokreta nesvrstanih i njegov prvi predsjednik, vanjska politika sa zemljama Trećeg svijeta se intenzivirala. Prilikom posjeta etiopskog cara Hailea Selasija Jugoslaviji na Brijunima je uz Tita bio prisutan i Augustinčić. Haile Selasije je bio upoznat s Augustinčićevim spomenicima i zamolio je Augustinčića da

15. Izgradnja Spomenika žrtvama fašizma u Addis Abebi, Etiopija, 1955. (foto: Tošo Dabac, Fototeka GAA)

Final stages of construction of the Monument to Victims of Fascism in Addis Ababa, Ethiopia, 1955 (photo: Tošo Dabac, GAA Photo Collection)

16. Spomenik žrtvama fašizma u Addis Abebi, Etiopija, 2012. (foto: Denis Pešut, Fototeka GAA)

Monument to Victims of Fascism in Addis Ababa, Ethiopia, 2012 (photo: Denis Pešut, GAA Photo Collection)

razmisli o spomeničkoj komemoraciji pokolja u Addis Abebi koji su izvele talijanske trupe 1935. »Tko će bolje od vas moći prikazati stradanja fašističkih žrtava?« – rekao je.²³ Augustinčić je ponudu prihvatio, za suradnika pozvao Frana Kršinića i ubrzo su razradili ideju za *Spomenik žrtvama fašizma* u Addis Abebi. Spomenik je otkriven 1955. (sl. 15) te je i danas simbol Addis Abebe (sl. 16). O uspješnosti Augustinčićevog i Kršinićevog spomeničkog projekta svjedoči i činjenica da prilikom svrgavanja Hailea Selasija nije bio srušen: to je stoga što nije koncipiran kao glorifikacija carskog režima, nego kao obilježje stradanja stanovnika Addis Abebe. Stanovnici Addis Abebe smatraju ga i danas »svojim« spomenikom održavajući uz njega česte svečanosti. Augustinčić i Kršinić bili su odlično primljeni u Etiopiji, pa njihov angažman nije završio u Addis Abebi. U Holleti su 1957. izveli *Spomenik etiopskom partizanu*

23 B. J. Novo veliko djelo naših kipara. // Vjesnik u srijedu / Zagreb, 3.8.1955.

17. Skica za *Spomenik etiopskom partizanu*, bronca, GA-44 (foto: Davorin Vujčić, Fototeka GAA)

Model for the Monument to the Ethiopian Partisan, bronze, GA-44 (photo: Davorin Vujčić, GAA Photo Collection)

(sl. 17) te *Spomenik rasu Makonnenu*, ocu Hailea Selasija, u Hararu 1959. Osobito je konjanički spomenik rasu Makonnenu bio medijski praćen, kako u Jugoslaviji, tako i u Etiopiji. Najpoznatiji etiopski umjetnik Afewerk Teklè došao je u Zagreb kao izaslanik cara Hailea Sellasia da provjeri kako napreduje izrada spomenika, a osobito da pruži sugestije o potrebnom izgledu etnografskih elemenata konjske opreme te da osigura dostojanstvo prikaza rasa Makonnena. Zadovoljan viđenim izjavio je kako je »... taj spomenik o kojem se mnogo piše i govori u mojoj zemlji, već postao simbol prijateljstva između Etiopije i Jugoslavije.«²⁴ I danas je taj spomenik omiljeno mjesto okupljanja u drugom po veličini gradu Etiopije (sl. 18 i 19). Etiopski spomenici izrazit su primjer takozvane »meke moći« države.²⁵ Jugoslavenska država nije formalno bila uključena u nastanak spomenika, ali je bila svjesna svoje pozicije: za izradu važnih državnih simbola Etiopija *uvozi* jugoslavensku umjetničku kreaciju. Ovdje je važno napomenuti kako angažman Augustinčića i Kršinića u Etiopiji

24 M. A. Simbol prijateljstva. //Narodni list / Zagreb, 11.1.1959., 5.

25 Joseph S. Nye Jr. u svojoj knjizi *Soft Power: The Means to Success in World Politics* opisuje meku moć kao »dobivanje željenog kroz udivljenje, a ne prisilu« (prev. D. V.)

18 i 19. *Spomenik rasu Makonnenu, Harar, Etiopija, 2013.* (foto: Denis Pešut, Fototeka GAA)
 Monument to Ras Mäkonnen, *Harar, Ethiopia, 2013* (photo: Denis Pešut, GAA Photo Collection)

treba gledati u kontekstu intenzivnih međudržavnih političkih, kulturnih i gospodarskih veza između ove dvije zemlje. Primjerice, Branko Petrović 1962. postaje glavni arhitekt Ministarstva javnih radova u Addis Abebi, a mnogi arhitekti, urbanisti i tvrtke (Institut građevinarstva Hrvatske) bili su uključeni u razvoj zemalja pripadnica Pokreta nesvrstanih.²⁶

PROTOKOLARNI POKLONI

Augustinčićevi radovi darovani su kao protokolarni pokloni Tita državnim svijeta. Četrdesetak državnika (među kojima Gamal Abdel Naser, Winston Churchill, Haile Selassie, Norodom Sihanuk, Ahmed Sukarno, Erich Honecker, Leonid Brežnjev, Nikita Hruščov, Yuri Andropov...) u 24 zemlje (Burma, Čehoslovačka, Egipat, Engleska, Etiopija, Finska, Grčka, Indija, Indonezija, Italija, Istočna Njemačka, Kambodža, Kina, Mali, Meksiko, Norveška, Poljska, Portugal, Rumunjska, Sirija, SSSR, Tanzanija,

²⁶ Smode Cvitanović, Mojca; Smokvina, Marina. Hrvatski arhitekti i urbanisti u zemljama Trećega svijeta. // Razvojna suradnja kroz nasljeđe Pokreta nesvrstanih. Zagreb : Platforma za međunarodnu građansku solidarnost Hrvatske, 2015., 86.

20. *Mali konjanik*, bronca (foto: Davorin Vujčić, Fototeka GAA)
Little Horseman, bronze (photo: Davorin Vujčić, GAA Photo Collection)

21. *Skica za Rudara*, bronca (foto: Davorin Vujčić, Fototeka GAA)
Model for The Miner, bronze (photo: Davorin Vujčić, GAA Photo Collection)

22. *Nošenje ranjenika*, bronca (foto: Davorin Vujčić, Fototeka GAA)
Carrying the Wounded, bronze (photo: Davorin Vujčić, GAA Photo Collection)

23. Skica za Spomenik *Mir*, bronca (foto: Davorin Vujčić, Fototeka GAA)

Model for Peace monument, bronze (photo: Davorin Vujčić, GAA Photo Collection)

24. *Poziv na ustanak*, bronca (foto: Davorin Vujčić, Fototeka GAA)

A Call for an Uprising, bronze (photo: Davorin Vujčić, GAA Photo Collection)

25. *Ženski torzo*, bronca (foto: Davorin Vujčić, Fototeka GAA)

Female torso, bronze (photo: Davorin Vujčić, GAA Photo Collection)

26. *Portret Hailea Selasija*, kamen (foto: Tošo Dabac, Fototeka GAA)

Portrait of Haile Selassie, stone (photo: Tošo Dabac, GAA Photo Collection)

Turska, Južni Vijetnam...) dobilo je od Tita ili državnog protokola na dar Augustinčićeve komorne skulpture u bronci i mramoru. (sl. 20 – 26)

JEDNA ANEGDOTA

U prosincu 2013. u Galeriju Antuna Augustinčića stiglo je pismo Toma Churchilla, unuka Thomas Bell Lindsay Churchilla, u kojemu moli informacije o skulpturi Antuna Augustinčića koju je njegov djed, general major britanske vojske, dobio 1960. na poklon od predsjednika FNRJ za njegov doprinos tijekom rata u Jugoslaviji. Zamolio sam da mi pošalje

27. Velibor Mačukatin: *Pietà*, bronca. Vlasnik: Tom Churchill (foto: Tom Churchill)
Velibor Mačukatin: Pietà, bronze; owner: Tom Churchill (photo: Tom Churchill)

fotografiju kako bih mogao vidjeti o čemu se radi. Fotografija koju je poslao prikazivala je skulpturu vrlo netipičnu za Augustinčića (sl. 27), pa sam mu sugerirao da pažljivije pogleda skulpturu ne bi li našao kakvu signaturu. Ubrzo je odgovorio kako je našao signaturu: Macukatin! Dakle, bilo je jasno da je tadašnji vladin protokol skulpturu Velibora Mačukatina poklonio izrijeком kao Augustinčićev rad. Ova zabluda ili nehajnost ilustrira status koji je Augustinčić uživao, a koji je u ovom slučaju bio zlouporabljen.

ZAKLJUČAK

Njemački kancelar Willy Brandt je rekao da je kultura treći stup vanjske politike, uz gospodarstvo i politiku.²⁷ Uistinu, u svim prostorno – vremenskim kontekstima države su nastojale unaprijediti svoj položaj u međunarodnim odnosima putem kulturnih proizvoda. Za razliku od kulturnih manifestacija koje traju i završavaju, kiparski spomenici ostaju trajni znamen (ne nužno vrijedan pohvale) tadašnjeg trenutka, naručitelja i umjetnika. Spomenička plastika oduvijek je bila daleko više od likovne činjenice u javnom prostoru; ona mobilizira mase i postaje znak specifične šire grupacije koja se sa spomenikom poistovjećuje: braneci spomenik, grupacija brani svoje vrijednosti, identitet ili opstojnost («ponos i umjetničku čast»). Razumljivo je stoga da je spomenička plastika podložna (političkim) manipulacijama. U slučaju Antuna Augustinčića treba reći kako među brojnim njegovim spomeničkim radovima neki nisu bili više od korektno i efektno izvedene figure. No, u složenim kiparsko-arhitektonskim cjelinama dolazilo je do izražaja njegovo majstorstvo; osmislio je i realizirao likovno i funkcionalno vrijedne spomenike koji traju već desetljećima, bez obzira na promjenu društvenog poretka. No, ne jednom se čulo kako je Augustinčić bio »Titov kipar«. Taj nonsens ravan je onom da je bio »kipar za sva vremena«. Ne ulazeći u kontradiktornost te dvije tvrdnje, treba otvoreno reći kako je Antun Augustinčić bio vrhunski majstor kojeg je svaka vlast željela na svojoj strani, a njegova djela rado koristila u svojim vidljivim ekspoziturama. Njegovi radovi su bili poželjni svim vladama, no za vrijeme poslijeratne Jugoslavije njegova su politička uvjerenja bila sukladna državnom usmjerenju, pa je i njegova kiparska produkcija u službi državne kulturne promidžbe bila intenzivnija. On sam nije bježao od politike, prihvaćao je odgovorne dužnosti i zadatke (bio je potpredsjednik AVNOJ-a, s Đ. A. Kunom autor Grba

27 Pićuljan, Zoran. Diplomacija kao državna služba. // Društveno veleučilište / Zagreb, 2007., 14.

Jugoslavije i mnogih jugoslavenskih odličja, rektor Akademije likovnih umjetnosti, voditelj Majstorske radionice...), što je rezultiralo time da se često bavio skulpturom čija je pojavnost sezala dalje od likovnog, a značenje imalo doseg širi od kulturnog.

LITERATURA I IZVORI

Arhiva Galerije Antuna Augustinčića

M. K. Afera sa spomenikom Pilsudskome. // *Novosti / Zagreb*, 9.3.1937., 11.

Domazetović, Kosta. Pitanje prve nagrade. // *Vreme / Beograd*, 12.3.1937., 7.

N. N. Da li su Poljaci kulturni Europejci? // *Hrvatska Danica*, 10-12/ *Zagreb*, 1937., 5.

N. N. Slučaj gg. Augustinčića i Galića s natječajem za spomenik Pilsudskoga. // *Novosti / Zagreb*, 24.3.1937.

Koprive / *Zagreb*, 2.4.1937., 166.

N. N. Kip zagorskog rudara za palaču Medjunarodnog ureda rada u Ženevi. // *Jutarnji list*, 9741 / *Zagreb*, 1939., 8.

M. K. Dovršena je skulptura »Rudara« od Antuna Augustinčića koja će biti postavljena u Ženevi. // *Novosti / Zagreb*, 18.2.1939., 15.

R. B. U atelieru majstora Augustinčića. // *Svijet 7 dana / Zagreb*, 11.6.1939., 7.

N. N. Svečano otkrivanje spomenika Crvenoj armiji. // *Borba / Beograd*, 11.11.1947., 1.

B. J. Novo veliko djelo naših kipara. // *Vjesnik u srijedu / Zagreb*, 3.8.1955.

M. A. Simbol prijateljstva. // *Narodni list / Zagreb*, 11.1.1959., 5.

Augustinčić, Antun. Kako je rađen grb Nove Jugoslavije. // *Borba / Beograd*, 18.10.1963.

Horvat, Krešimir. Sjećanja – 30 godina spomenika MIR u New Yorku. // *Anali Galerije Antuna Augustinčića*, 3 / *Klanjec*, 1983.

Augustinčić, Antun. Nazor i Kovačić odlaze u partizane. // *Zagreb 1941. – 1945.: zbornik sjećanja / Zagreb*, 1984., 227.

Nick S. *Diplomacija: metode i tehnike / Zagreb*, 1997.

Nye, Joseph S. Jr. *Soft Power: The Means to Success in World Politics. / New York: PublicAffairs*, 2004.

Melissen, Jan. *The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice. / The new public diplomacy: soft power in international relations (ur. Jan Melissen). Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan. 2005. 3–27.*

Dragiša Cvetković – njim samim. Članci, Govori, Intervjui, Polemike, Memoari. Priredio Vidosav Petrović, Niš, 2006.

Berković, Svjetlan. *Diplomacija i diplomatska profesija. / Dubrovnik*, 2006.

Pičuljan, Zoran. *Diplomacija kao državna služba. / Zagreb*, 2007.

Gienow-Hecht, J. C. E. What are we searching for? Culture, Diplomacy, Agents, and the State. // *Searching for a Cultural Diplomacy / (ur.) J. C. E. Gienow-Hecht i M. C. Donfried. New York – Oxford: Berghahn Books. 2010. 3–12.*

Gienow-Hecht, J. C. E. i M. C. Donfried. The model of cultural diplomacy: Power, distance, and the promise of civil society. // *Searching for a Cultural Diplomacy / (ur.) J. C. E. Gienow-Hecht i M. C. Donfried. New York – Oxford: Berghahn Books. 2010. 13–29.*

Mihovil Gotal. *Kulturna diplomacija Republike Hrvatske. / Diplomski rad, Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu / Zagreb*, 2015.

Smode Cvitanović, Mojca; Smokvina, Marina. Hrvatski arhitekti i urbanisti u zemljama Trećega svijeta. // Razvojna suradnja kroz nasljeđe Pokreta nesvrstanih. Zagreb: Platforma za međunarodnu građansku solidarnost Hrvatske, 2015.

SAŽETAK

Majstor kipar, profesor i akademik Antun Augustinčić (Klanjec, 1900. – Zagreb, 1979.) ostvario je svoj veliki opus u razdoblju od 1920-ih do 1970-ih godina na prostoru relativno čestih promjena državnih i društvenih uređenja (Kraljevina SHS, Kraljevina Jugoslavija, Nezavisna Država Hrvatska, Federativna Narodna Republika Jugoslavija i Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija). Augustinčićev kiparski opus paradigmatički je primjer interferencije likovnosti i društveno-političkih odnosa; njegova kiparska djela, osobito spomenici, često su bili korišteni u funkciji državne promidžbe. Rad elaborira pojam kulturne diplomacije i donosi primjere Augustinčićevih djela koja su, osim estetske dimenzije, pridonosila afirmaciji postojećih država te uspostavljanju ili unapređenju međunarodnih odnosa: *Spomenik maršalu Piłsudskom* za Katowice, *Rudar* u Ženevi, *Poprsje Poglavnika*, *Portret Tita*, *Spomenik zahvalnosti Crvenoj armiji* u Batini, *Mir* u sjedištu UN u New Yorku, spomenici u Etiopiji te protokolarni pokloni, uz jednu anegdotu koja ilustrira značaj Augustinčićevog autorstva skulpture koja se poklanja stranom državniku.

Summary

THE ROLE OF ANTUN AUGUSTINČIĆ'S SCULPTURES IN CULTURAL DIPLOMACY

DAVORIN VUJČIĆ

Muzeji Hrvatskog Zagorja Museums – Galerija Antuna Augustinčića Gallery, Klanjec

Master sculptor, university professor, and academician Antun Augustinčić (1900, Klanjec – 1979, Zagreb) created his great opus in the period between the 1920s and the 1970s on the territory on which relatively frequent changes in systems of government and social systems occurred (Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes; Kingdom of Yugoslavia; Independent State of Croatia; Federal People's Republic of Yugoslavia; and Socialist Federal Republic of Yugoslavia). Augustinčić's sculpture opus is a paradigmatic example of interference between the visual arts and the social and political relations; his sculpture work, particularly the monuments, were often used for promotion of the state. This paper elaborates on the term, cultural diplomacy, and presents examples of Augustinčić's work that, in addition to their aesthetic dimension, contributed to the establishment of the existing states and to the establishment or promotion of international relations: Memorial to Marshal Piłsudski for Katowice, The Miner in Geneva, the Bust of the Poglavnik, the Portrait of Tito, the Monument of Gratitude to the Red Army in Batina, Peace at the UN Headquarters in New York, the monuments in Ethiopia, and protocolary presents. The text includes an anecdote that illustrates the importance of Augustinčić's authorship of a sculpture presented to a foreign state official.

KEY WORDS: Cultural Diplomacy, Antun Augustinčić, Sculpture